

УДК 355.48:352.082 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.55>

ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ БЕЗПЕКИ ЯК НАПРЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Таран Євгеній,

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри глобальної та національної безпеки

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0002-1822-6978

У статті досліджено процес формування та функціонування регіональних кластерів безпеки в Україні, виявлено їхню роль як інструменту перетворення національної системи безпеки, окреслено засади, структуру, функції та способи координації між державними, місцевими й недержавними структурами, а також оцінено перспективи їхнього розвитку та вплив на підвищення ефективності безпекового середовища. Завданнями дослідження є обґрунтування теоретичних підвалин і розроблення практичних механізмів створення та функціонування регіональних кластерів безпеки в Україні з урахуванням трансформаційних процесів для збільшення ефективності національної системи безпеки. У дослідженні використано такі методи, як системний аналіз, структурно-функціональний підхід, порівняльний аналіз, методи експертних оцінок, прогнозування. Ключовим є забезпечення ефективної співпраці між державними, місцевими та недержавними установами в межах регіональних кластерів безпеки, що дає змогу збільшити стійкість національної системи безпеки, оперативність реагування на виклики та здатність до комплексного управління ризиками в умовах трансформаційних змін. Досліджено теоретичні підходи до розуміння національної безпеки та трансформаційних механізмів її забезпечення. Визначено сутність і ключові засади формування регіональних кластерів безпеки. Проаналізовано світовий досвід створення та функціонування регіональних кластерів безпеки, виявлено практики і досвід для України. З'ясовано ключові критерії утворення та функціонування регіональних кластерів безпеки. Розглянуто механізм формування та функціонування регіональних кластерів безпеки в Україні через призму принципів створення кластерів на регіональному рівні, їх структуру та функції регіональних кластерів безпеки. Запропоновано способи координації між державними, місцевими та недержавними структурами для збільшення ефективності кластерного підходу. Визначено можливості розвитку регіональних кластерів безпеки та їхній вплив на підвищення загальної дієвості національної системи безпеки.

Ключові слова: національна безпека, регіональний кластер, трансформаційні процеси, кластерний підхід, трансформаційний механізм.

Taran Yevhenii. Formation of regional security clusters as a direction for implementing the transformational mechanism of national security

The article investigates the procedure of creation and function of regional security clusters in Ukraine, unveils their role as a instrument for altering the national security system, describes the tenets, structure, functions and methods of coordination among state, local, and non-government structures, and evaluates the outlook for their advancement and effect on improving the effectiveness of the security environment. The goal is to justify the theoretical bases and formulate practical mechanisms for the establishment and operation of regional security clusters in Ukraine, considering transformational processes to boost the effectiveness of the national security system. The research utilized methods like system analysis, the structural-functional approach, comparative analysis, expert evaluation techniques, and forecasting. The main objective is to guarantee effective collaboration between state, local, and non-governmental institutions within regional security clusters. This facilitates enhanced stability of the national security system, the efficiency of responses to difficulties, and the capacity to extensively manage risks amidst transformational changes. Theoretical viewpoints on understanding national security and transformational mechanisms for its provision are examined. The core concepts and main tenets of establishing regional security clusters are defined. Global experience in forming and managing regional security clusters has been assessed, and beneficial practices and recommendations for Ukraine have been pinpointed. The key criteria for the establishment and function of regional security clusters have been elucidated. The process of forming and operating regional security clusters in Ukraine has been examined through the lens of regional cluster formation principles, the structure, and functions of regional security clusters. Coordination methods among state, local and non-state entities have been suggested to boost the efficiency of the cluster approach. The opportunities for the expansion of regional security clusters and their influence on raising the overall effectiveness of the national security system were pinpointed.

Key words: national security, regional cluster, transformation processes, cluster approach, transformation mechanism.

Сучасний етап розвитку національної безпеки вирізняється дедалі більшою складністю загроз, зокрема військових, економічних, кібернетичних та суспільних. Звичні централізовані підходи до забезпечення безпеки вже не дають потрібної оперативності та гнучкості у реагуванні на місцеві ризики.

В умовах перетворення системи національної безпеки виникає питання інтеграції регіонального рівня у загальнодержавну систему управління безпекою. Недолік узгоджених механізмів взаємодії між державними органами, місцевими адміністраціями та громадськими організаціями зменшує ефективність реагування на небезпеки та ускладнює передбачення ризиків.

Формування регіональних кластерів безпеки поступово перетворюється на одну з ключових ідей модернізації системи національної оборони. Ідеться не просто про нову форму організації, а про можливість створити простір, де поєднуються фінансові, людські й технологічні ресурси кількох громад чи областей. У результаті зростає здатність швидко локалізувати ризики й реагувати на них у реальному часі. Однак сама ідея «кластеризації безпеки» не може працювати у відриві від чіткої концептуальної бази. Потрібна визначена архітектура: хто координує процеси, які інституції відповідають за моніторинг ризиків, яким чином вибудовується взаємодія між місцевою владою, силовими відомствами та громадськими організаціями. Відсутність продуманого механізму часто призводить до хаотичного дублювання функцій і втрати ресурсів, особливо в кризові моменти. Звідси випливає завдання: віднайти механізми, що дадуть змогу створити такі осередки на місцях, і водночас забезпечити їх узгоджене функціонування в масштабах країни.

Дослідження процесів формування регіональних кластерів безпеки проводилися у роботах таких науковців, як: Г. Самійленко [1, с. 155], О.І. Карпенко [2, с. 65], О.О. Євсєєва [3, с. 125], М.Ю. Ємченко, І.Г. Майстренко [4, с. 21], Н.С. Іванова [5, с. 72], А.В. Артеменко [6, с. 121], Н.М. Стручок, О.М. Вітер, О.В. Килин [7, с. 49], Л.А. Богатчик [8, с. 219], Г. Мазур [9, с. 47].

Концепції, засади, положення, висновки та рекомендації, висвітлені в працях згаданих науковців, створили міцну теоретичну та методологічну основу у вирішенні питань територіального розвитку. Проте питання щодо формування регіональних кластерів безпеки сьогодні залишаються малодослідженими та потребують подальших теоретико-методологічних розвідок.

Метою статті є аналіз концептуальних основ та розроблення механізмів формування регіональних кластерів безпеки як інструменту реалізації трансформаційного механізму національної безпеки, що дає змогу збільшити ефективність координації між державними, місцевими та недержавними структурами, забезпечити адаптивність до сучасних загроз та сприяти інтеграції регіонального рівня в національну систему безпеки.

Сучасний стан національної безпеки України відзначається високою динамічністю загроз та викликів, серед яких – військова агресія, гібридні методи впливу, економічна нестабільність, кіберзлочинність та соціальна напруженість. Одним із перспективних напрямів посилення безпекової політики можна вважати створення регіональних осередків, що функціонують за кластерним принципом. У випадку України така модель здатна стати не лише інструментом реагування, а й засобом стратегічного передбачення. Вона відкриває можливості для прогнозування ризиків, вибудови системи попередження загроз. У результаті формується своєрідна «мережа довіри та відповідальності», яка надає національній системі безпеки значно більше гнучкості й життєздатності у динамічних умовах сучасного світу.

Національна безпека забезпечує сталий розвиток, збереження суверенітету, територіальної цілісності та національних інтересів. Вона охоплює політичні, економічні, соціальні, військові, інформаційні та екологічні компоненти, взаємодія яких визначає загальний рівень безпеки держави [10, с. 22]. Формування регіональних кластерів безпеки виступає одним із практичних інструментів утілення цих механізмів, оскільки дає змогу об'єднати ресурси, підвищити гнучкість реагування та сформувати системний підхід до протидії загрозам на локальному рівні.

Кластер функціонує як інтегрована мережа, у якій координація дій і обмін даними відбуваються майже в реальному часі. Синергія між публічним і приватним секторами у сфері безпеки створює ефект, недосяжний для ізольованих структур. Сутність регіонального кластеру безпеки визначається його спроможністю:

- координувати дії різних суб'єктів на місцевому рівні;
- гарантувати оперативний обмін інформацією про небезпеки;
- дієво мобілізувати та розподіляти ресурси;
- передбачати потенційні ризики та розробляти попереджувальні заходи.

Теоретично кластерний підхід базується на принципах системного аналізу, мережевого управління та синергії ресурсів (рис. 1).

Рис. 1. Ключові принципи формування регіональних кластерів безпеки

Джерело: побудовано автором на основі [11, с. 155; 12, с. 30].

Платформи безпеки, що будуються на принципах рівноправного партнерства, скорочують інформаційні втрати. Це проявляється у здатності таких структур не лише оперативно нейтралізувати небезпеки, а й запобігати їх появі. Тому системність, мережевість і синергетичність утворюють тріаду, яка визначає життєздатність кластерних моделей у сфері безпеки. Їх поєднання формує середовище, де кожен учасник не втрачає автономії, але водночас стає частиною цілісної та гнучкої конструкції.

Особливу увагу світова практика приділяє мультинаціональним та багаторівневим моделям безпеки, які об'єднують державні, регіональні та місцеві органи, забезпечують обмін інформацією, спільне планування навчань і стандартні протоколи реагування. Досвід ЄС, НАТО, США, країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, а також федеративних держав, таких як Канада, Австралія та Японія, демонструє ефективність регіональних кластерів у забезпеченні національної безпеки та розбудові стійких систем реагування на надзвичайні ситуації (табл. 1).

У сучасних умовах глобальної нестабільності й загострення геополітичних ризиків питання безпеки України неможливо розглядати окремо на державному та регіональному рівнях – вони тісно переплетені. Політичні, економічні та соціальні трансформації створюють потребу в механізмах, здатних забезпечити скоординоване управління загрозами на місцевих територіях. Одним із найефективніших інструментів стає формування регіональних безпекових кластерів – комплексних структур, що інтегрують ресурси громадських організацій, правоохоронних та державних органів, а також приватних підприємств, щоб оперативно реагувати на потенційні загрози.

Розроблення механізмів формування кластерів регіональної безпеки в Україні є важливим кроком у зміцненні національної безпеки, особливо в умовах процесу перетворення, спричинених війною та європейською інтеграцією. Основні аспекти, які слід при цьому врахувати, подано у табл. 2.

Принципи формування кластерів на регіональному рівні визначають основні принципи учасників, механізми управління, ресурси та технологічна підтримка, а також гнучкість та здатність швидко реагувати на нові загрози. Вони є головними чинниками створення ефективної системи безпеки, ураховуючи деталі певної області та сучасних викликів, забезпечуючи стабільність територіальних спільнот та національної безпеки у цілому (рис. 2).

Таблиця 1

Формування регіональних кластерів безпеки у світі

Регіон / Країна	Тип кластера / структура	Особливості формування	Успішні практики
ЄС	Національні контактні пункти, Європейська стратегія безпеки	Багаторівнева інтеграція, взаємодія між державами-членами	Обмін інформацією, стандартизація процедур
НАТО	Framework Nations Concept, багатонаціональні навчання	Мультинаціональна координація, узгоджені комунікаційні стандарти	Спільні навчання, обмін розвідданими, централізоване командування
США	Регіональні безпекові команди (RSAT)	Координація федерального і локального рівнів, швидке реагування	Гнучка структура, ефективне використання ресурсів
Азійсько-Тихоокеанський регіон	Мультисторонні форуми, спільні навчання	Колективне планування кризових ситуацій, стратегічне співробітництво	Спільні навчання, обмін інформацією, координація дій
Канада	Провінційні та територіальні центри надзвичайних ситуацій	Інтеграція з федеральним урядом через централізовані комунікаційні майданчики	Об'єднання ресурсів, підготовка до мультиризикових сценаріїв
Австралія	State Emergency Management Committees	Координація штатних та територіальних органів із федеральним урядом	Навчання, оперативне реагування
Японія	Префектурні центри безпеки	Інтеграція з національним агентством поліції та оборони через стандартизовані протоколи	Спільне навчання, централізоване реагування на загрози
Франція	Prefecture-level security clusters	Інтеграція через префектури, централізоване управління ресурсами	Швидке реагування на регіональні загрози

Джерело: сформовано автором на основі [13, с. 150; 14, с. 25; 15, с. 31].

Таблиця 2

Основні критерії формування та функціонування регіональних кластерів безпеки

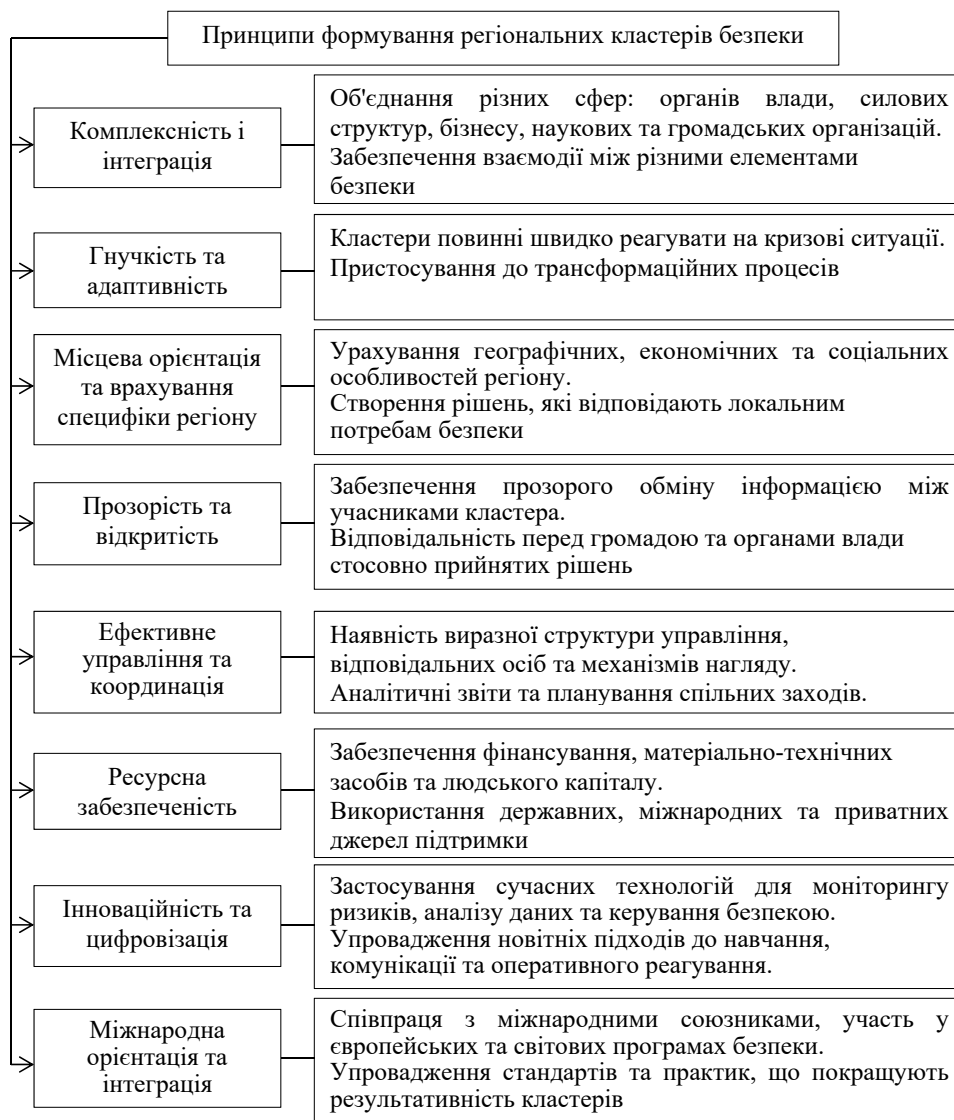
Критерії	Механізми	Завдання/Функції
Інституційний	Створення міжвідомчих робочих груп	Координація дій органів влади, силових структур, громадських організацій та бізнесу
Фінансовий	Державні та міжнародні гранти, приватні інвестиції	Забезпечення ресурсами спільних проєктів
Освітній / навчальний	Тренінги, семінари, курси підвищення кваліфікації	Підготовка кадрів у сфері кібербезпеки, кризового управління, логістики
Технологічний / цифровізація	Упровадження моніторингових платформ	Збір даних, аналіз ризиків, управління безпекою
Адаптаційний / трансформаційний	Гнучке налаштування кластерів під нові виклики	Підтримка продовольчої, енергетичної та кібербезпеки в умовах криз
Міжнародна інтеграція	Співпраця з європейськими структурами	Обмін досвідом, залучення фінансування, стандартизація

Джерело: сформовано автором на основі [16, с. 42].

Створення регіональних безпекових груп в Україні передбачає розроблення продуманої організаційної системи, здатної забезпечити дієве управління ризиками на місцевому рівні. Функції кластерів безпеки визначають їхню роль у координації дій учасників, збору та обробки інформації, реагування на швидке навчання та надання ресурсів. Вони також включають інтеграцію з міжнародними практиками та технологічними інноваціями, збільшуючи можливості кластерів для адаптації до процесів конверсії та динамічних змін у безпечному середовищі (табл. 3).

Визначення архітектури та функціональних ролей регіональних безпекових кластерів стає важливим для побудови шляхом координації дії державних органів, правоохоронних структур і громадських ініціатив, об'єднуючи ресурси у єдину платформу для превентивного реагування, моніторингу ризиків та стратегічного планування.

Упровадження кластерного підходу в регіональну систему безпеки України потребує стратегічно продуманих кроків, спрямованих на побудову динамічної та результативної моделі взаємодії між державними структурами, місцевою владою та громадськими ініціативами.

Рис. 2. Принципи формування кластерів на регіональному рівні

Джерело: побудовано автором на основі [17, с. 76; 18, с. 61].

Таблиця 3

Структура та функції регіональних кластерів безпеки

Елемент структури	Зміст	Основні функції
Координаційний центр	Центральний орган управління кластером; забезпечує комунікацію	Координаційна, інтеграційна, комунікаційна
Інформаційно-аналітичний підрозділ	Збір, обробка та аналіз даних про загрози; підтримка цифрових платформ	Аналітична, прогнозування ризиків, підготовка рекомендацій
Кризовий та оперативний підрозділи	Реагування на екстрені випадки; організація дій силових та рятувальних підрозділів	Оперативна, координація дій учасників під час криз
Освітньо-тренінговий блок	Підвищення кваліфікації; організація навчання та тренінгів	Освітня та тренінгова функція, підготовка кадрів
Фінансово-ресурсний підрозділ	Забезпечення фінансування, матеріально-технічних та кадрових ресурсів	Ресурсна функція, залучення інвестицій та грантів

Джерело: сформовано автором на основі [19, с. 434; 20].

Вплив розвитку регіональних кластерів на національну систему безпеки проявляється у кількох аспектах:

- підвищення оперативності та координації реагування на загрози;
- оптимізація ресурсів шляхом інтеграції державних і недержавних інструментів безпеки;

- систематичний підхід до прогнозування ризиків та управління ними на локальному рівні;
- зміцнення стійкості суспільства завдяки активній участі громадськості та місцевих органів влади.

У перспективі розвиток кластерів відкриває нові можливості для стратегічного планування: цифрові платформи, аналітика на основі штучного інтелекту та автоматизовані моделі прогнозування ризиків дають змогу не просто реагувати на загрози, а передбачати їхні сценарії. Регіональні кластери стають не просто механізмом оперативного реагування, а фундаментом модернізації системи національної безпеки, яка здатна гнучко адаптуватися до сучасних викликів та забезпечувати захист територій і населення на якісно новому рівні.

Отже, регіональні осередки безпеки стають ефективним інструментом перетворення національної системи безпеки, забезпечуючи інтеграцію державних, місцевих та неурядових організацій у єдину координаційну мережу. Створення кластерів сприяє збільшенню гнучкості та стійкості системи безпеки, даючи змогу оперативно відповідати на сучасні небезпеки, зокрема гібридні, кібернетичні та техногенні ризики. Кластери безпеки перетворюються на стрижень інтегрованого підходу до керування ризиками, об'єднуючи превентивні заходи, безперервний моніторинг, аналітичну оцінку небезпек і координацію дій на місцевому та регіональному щаблях.

Подальший розвиток регіональних кластерів прямо впливає на ефективність державної системи захисту: вони дають змогу оптимізувати управлінські процедури, поліпшити координацію між різними структурами та залучати спільноту до процесів забезпечення безпеки.

Перспектива подальших розвідок у цьому напрямі полягає у дослідженні ефективності кластерного підходу в умовах різноманітних регіональних обставин, розвитку технологічних засобів координації та інтеграції світового досвіду в систему національної безпеки.

Література:

1. Самійленко Г. Кластерні структури регіонів України: теоретичні аспекти, проблеми та перспективність практичної реалізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1. С. 155–165. DOI: 10.25140/2411-5215-2019-1(17)-155-165.
2. Карпенко О.І. Регіональні безпекові комплекси в сучасних умовах. *Економіка: реалії часу*. 2023. № 3(67). С. 65–74. DOI: 10.15276/ETR.03.2023.8. DOI: 10.5281/zenodo.8317384.
3. Євсєєва О.О. Кластеризація регіональної економіки і реалізація інноваційно орієнтованих стратегій розвитку території. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. С. 125–130. URL: <http://global-national.in.ua/archive/20-2017/26.pdf>
4. Ємченко М.Ю., Майстренко І.Г. Кластерні моделі інноваційної взаємодії у контексті секторального відновлення економіки України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Т. 10. № 2. С. 21–25. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-3>.
5. Іванова Н.С. Прогнозна модель економічної безпеки регіональних кластерів національної економіки. *Статистика України*. 2018. № 2. С. 72–81. DOI: 10.31767/su.2(81)2018.02.09.
6. Артеменко А.В. Математичне моделювання кластеризації регіональної економіки. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2024. № 80. С. 121–125. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/download/1757/1655/>
7. Стручок Н.М., Вітер О.М., Килин О.В. Міжнародний досвід використання кластерної концепції у забезпеченні економічної безпеки України. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2023. Т. 28. Вип. 3(97). С. 49–53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-97-9>.
8. Богатчик Л.А. Аналіз можливостей застосування кластерного підходу як індикатора рівня економічної безпеки соціально-економічних систем. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 1. С. 219–225. DOI: 10.31891/2307-5740-2021-290-1-39.
9. Мазур Г. Кластеризація в управлінні економічною безпекою регіону в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. 2022. Вип. 2. С. 47–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2022-2.06>.
10. Бітель Р. Екскурс у поняття національної безпеки як фактор розвитку держави, суспільства, особи. Основні загрози національній безпеці України. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Політологія»*. 2024. Вип. 19. С. 22–28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-19-2>.
11. Самійленко Г.М. Кластерні структури регіонів України: теоретичні аспекти, проблеми та перспективність практичної реалізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1(17). С. 155–165. DOI: 10.25140/2411-5215-2019-1(17)-155-165.
12. Верменич Я.В. Регіонально-просторові кластери українських безпекових студій: синергія соціогуманітаристики. *Visnik Nacional Noi Akademii Nauk Ukraini*. 2024. № 3. С. 30–43. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2024.03.030>.
13. Примостка О.О. Методологічні підходи до побудови кластерної моделі в регіональній політиці ЄС. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 18. Ч. 2. С. 150–153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_18%282%29_40
14. Реутов В.Є. Формування кластерів підприємств як основа сталого регіонального розвитку: адаптація світового досвіду. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 5. С. 25–28. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2012/8.pdf

15. Томарева-Патлахова В.В. Підходи й модель регіональної кластеризації в Україні та в країнах ЄС. *Держава та регіони*. 2016. № 1(87). С. 31–38. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2016/1_2016/8.pdf
16. Оксенюк С.Г. Економічні кластери як фактор забезпечення економічної безпеки держави. *Вчені записки Університету «КРОК». Серія «Економіка»*. 2015. Вип. 41. С. 42–50. URL: <https://dspace.krok.edu.ua/handle/krok/3984>
17. Гоменюк М.О. Кластер як інноваційна форма територіального розвитку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2019. Вип. 1(11). С. 76–80. DOI: 10.31339/2313-8114-2019-1(11)-76-81.
18. Карпенко А.В., Карпенко Н.М. Механізм управління розвитком кластерів в Україні як особливою формою бізнес-спільнот. *Економіка і організація управління*. 2023. С. 61–75. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.2.6>.
19. Пинда Р.В., Кошовий Б.-П.О., Пинда Ю.В. Кластерні ініціативи в системі посткризового регіонального розвитку. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2024. Вип. 43. С. 434–443. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15824032>
20. Юр'єва П.Б. Територіальні інноваційні кластери та стійкий економічний розвиток регіонів. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-28>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 29.09.2025

Дата публікації: 28.11.2025